

A filmezés úttörőinek nyomában

Vajdaságban *Lifka Sándor* mutatott be először filmet: 1900-ban Szabadkán telepedett le, s 340 férőhelyes sátrában rendszeres mozielőadásokat tartott. *Lifka Bioskop-Mozi* néven ő alapította a Monarchia legelső mozgófénykép vállalatát. Kamerájával megörökítette a századelő sétáló szabadkai hölgyeit és urait, a húsvéti körmenetet, a Palics és Szabadka között „száguldozó” villamost, az 1911-ben felavatott Városháza első vendégeit... A külföldi filmek mellett rendszeresen bemutatta azokat a „valóságfeltáró” rövidfilmeket is, amelyek Lifka Híradó néven váltak közismertté.

Az első világháború befejezése után, amikor visszatért a frontról, ahol filmhíradókat készített, megalapította az első délvidéki kő-filmszínházat. A nevét viselő mozi egészen napjainkig Szabadka legrégebb és legnagyobb filmszínháza volt. Mára ez is megszűnt. Jellemző, hogy égtájunk legelső filmesének emlékét egyetlen köztéri szobor vagy emléktábla sem őrzi. A másik nagy úttörő, a zombori *Bosnyák Ernő* 1923-ban alapított filmvállalatot Boer Film Sombor néven. Bosnyák a magyarok, szerbek, németek, ruszinok táncairól és szokásairól forgatott dokumentumfilmet, a filmkészítés történetében pedig megelőzve az amerikai D.W. Griffith-et, elsőnek alkalmazta a kimozduló, pásztázó kamerát. A húszas években nagyjátékfilm forgatásába is belevágott. Budapestről szerződötetett rendezőt és díszlettervezőt, Bécsből operatőrt. A próbafelvételek és egy rövid részlet leforgatása után azonban elfogy a pénze, így Bosnyák Ernő álma, a Nagy Mozi – a Dunamenti Hollywood – sohasem valósul meg.

A mai értelemben vett filmgyártás – vajdasági magyar filmgyártás – csak a hetvenes évek elején vette kezdetét. Deák Ferenc forgatókönyvéből a belgrádi Vuk Babić *Teher* címen megrendezte az első magyarul is megszólaló filmet.

Az újvidéki *Vicsek Károly* első játékfilmje, a *Parlag*, amely szintén Deák forgatókönyve alapján készült, 1974-ben a Pólai Filmfesztiválon, valamint San Remóban is megkapta a legjobb rendezés díját. Podolszki József így írt erről az első vajdasági magyar filmről: „Számunkra különösen jelentős Vicsek alkotása, mert általános művészeti és nemes esztétikai értékein túlmenően a jugoszláv filmgyártás előremutató útkereséseit jelzi és egyben a vajdasági film kibontakozását is, ugyanakkor angazsáltsága a mi világunkból fakad, tehát közvetlenül érint és állásfoglalásra kényszerít bennünket.”¹

¹Új Symposion, 1974. december

1979 nyarán ugyanennek a szerzőpárosnak egy másik filmje a *Trófea* megkapta a Pólai Filmfesztivál nagydíját, az Arany Arénát.

A mind jobban felerősödő szerb nacionalizmus azonban álljt parancsolt a fejlődésnek induló vajdasági magyar filmgyártásnak: 1982-ben a Naplemente (forgatókönyvíró Gi-on Nándor, rendező Vicsek Károly) pólai sajtóértekezletén néhány belgrádi filmes félreérthetetlenül kimondta, hogy a vajdasági filmgyártást Belgrád irányítása és ellenőrzése alá kell vonni, s hogy meg kell tisztítani a vidéki színektől és a sajátságos (nyilván magyar) folklórtól.

A vajdasági magyar filmkészítés szempontjából nagy reményeket keltett az Újvidéki Televízió. Az akkori tartományi művelődéspolitikai irányítói lehetővé tették, hogy az évi hat-hét szerb nyelvű tévéjáték mellett a kisebbségek nyelvén is elkészüljön néhány. 1977-től 1990-ig így tizenegy magyar tévéjáték született, túlnyomó többségük Vicsek Károly rendezésében. A szerb nacionalizmus, majd a nyomában kirobbant háború aztán derékba törte – mint annyi más mindent – a vajdasági magyar filmgyártást is.

*

1986-ban *Siflis Zoltán* kezdeményezésére Topolyán filmesek, írók, újságírók összefogásából Topolyai Video Alkotóműhely néven megalakult az első vajdasági független filmműhely.

A 7 Nap 1990 márciusában közlésezi a Szociográfiai Filmcsoport (Siflis Zoltán, Csorba Béla, Dudás Károly, Hoffmann Artúr, Póth Imre, Szemerédi Magda, Makai József) kiáltványát, amely híven tükrözi az Alkotóműhely törekvéseit:

„Elégtelennek érezvén mind az öntevékeny, mind hivatásos filmművészetünk valóság felé fordulását, a Szociográfiai Filmcsoport elhatározta, hogy a maga szerény anyagi és műszaki lehetőségeivel hozzájárul átalakuló társadalmunk időszerű kérdéseinek megvilágításához. (...) A Filmcsoport tagjai a valóságot kutatják és tényábrázoló filmes eszközökkel igyekeznek kifejezni életünk problémáit...”²

A műhely alkotói elsősorban olyan témákat dolgoztak fel – a kisebbségi sorba kényszerített délvidéki magyarság kollektív vagy egyéni meghurcoltatásait és megaláztatásait –, amelyek korábban tabunak számítottak, sőt egyesek annak számítanak még most is.

1986 és 1991 között huszoneköt alkotás készült el a topolyai Alkotóműhelyben, ebből nyolc hosszabb filmszociográfia. Siflis Zoltán *Nehéz idők* című filmje (1987) vallomásfűzér a háború utáni kényszerbeszolgáltatásról, az *Ebben a pusztában* (1987, készítette Dudás Károly és Siflis Zoltán) a tanyai életformáról szól egy húsz éve magányosan élő öregember sorsa nyomán, a *Cselédsors* (1987, Szemerédi Magda és Hoffmann Artúr) uradalmi cselédek egykori és mostani sorsáról, a *Gádor-lakók* (1988, Dudás Károly és Siflis Zoltán) a baranyai odúlakásokban tengődő emberekről, az *Ez egy inkvizíció* (1988, Csorba Béla és Siflis Zoltán) a hírhedt horgosi orgona-ügyről, több kanizsai magyartanár meghurcoltatásáról, a *Nézünk egymásra?* (1990, Komáromi

²⁷ Nap, 1990. március 16.

Ákos, Siflis Zoltán, Póth Imre) az egykori földbirtokos és béresének negyven év utáni megrázó találkozásáról, a Temetetlen halottaink (1990-91, Siflis Zoltán, Blaskó Márta, Csorba Béla, Dudás Károly, Matuska Márton) a háború végén a délvidéki magyarok ellen elkövetett rémtettekről, a Piros (1991, Szemerédi Magda, Hoffmann Artúr, Póth Imre) a szórványmagyarság iskoláinak felszámolásáról.

A dokumentumfilmek mellett az Alkotóműhelyben több rajzfilm, video-art, néprajzi vonatkozású film és egy játékfilm is készült.

A hatalom, mint minden magyar kezdeményezést, a topolyait is gyanakodva fogadta, de valahogy megtűrte. Az újvidéki állami televízióban azonban már nem kaptak teret az itt készült filmek, így a szerzők arra kényszerülnek, hogy Vajdaság falvait-városait járva könyvtárakban, művelődési otthonokban mutassák be őket.